

Бараш Євген Юхимович,

начальник Інституту кримінально-виконавчої
служби, доктор юридичних наук, професор

РОЛЬ ІНСТИТУТУ ВИКРИВАЧІВ У ЗАПОБІГАННІ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ Й УСТАНОВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ

Корупція - проблема світового масштабу. У різних країнах світу корупція у великих розмірах завдає шкоди економіці, призводить до зубожіння населення, і поглинає ресурси, які натомість могли б сприяти розвитку громадянських свобод та благополуччя населення. Корупція - систематичне та масштабне розкрадання, яке здійснюється особами, які мають владні повноваження, і нажалі, це явище проникло в усі сфери як суспільного життя так і державного управління. Наявні його залишки у системі виконання покарань кримінальних покарань. На даний час в умовах реформування здійснюється ряд заходів, що повинні сприяти подоланню цього негативного явища. Одне з нововведень - інститут викривачів, осіб, які надають будь-яку інформацію про діяльність суб'єктів, яка є незаконною, неетичною або неправильною в організації, яка є приватною або публічною. Викривач - не «стукач» і не «донощик», а вартовий суспільних інтересів, свідомий громадянин, фундамент системи раннього попередження.

За останні два десятиліття більше ніж у 30 країнах світу розробили та ухвалили або спеціальні закони для захисту таких осіб, або включили деякі гарантії захисту викривальників у трудове, антикорупційне законодавство чи в етичні кодекси працівників. Серед країн, які ухвалили спеціальні закони щодо захисту викривальників, є Канада (Public Servants Disclosure Protection Act), Австралія (The Commonwealth Public Interest Disclosure Act, 2013), Нова Зеландія (Protection Disclosures Act, 2000), США (The Whistleblower Protection Act, 1989, The Intelligence Community Whistleblower Protection Act of 1998, The SarbanesOxley Act of 2002, The Whistleblower Protection Enhancement Act of 2012), Японія (Whistleblower Protection Act (Act No. 122 of 2004)), Південна Африка (Protection Disclosure Act, 2000), Румунія (Romanian Whistleblower's Law, 2004), Велика Британія (Public Interest Disclosure Act, 1998).[1, с. 6]. А тому не дивно, що в умовах реформування усіх державних сфер в Україні, норми щодо державного захисту осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, з'явилися в законах України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11.06.2009 р. № 1506-VI та «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 р. № 3206-VI. Більш широко вказаному поняттю приділено увагу в останньому Законі 2014 року - [«Про запобігання корупції»](#), де йому присвячено цілий розділ (розд. VII, ст. 53). Згідно із ст. 53 цього Закону викривач - це особа, яка за наявності обґрунтованого

переконання, що інформація є достовірною, повідомляє про порушення вимог Закону іншою особою [2]. Проте на цьому законодавець не зупинився. Сьогодні активно розробляється Проект закону України «Про захист викривачів і розкриття інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам» [3]. Він визначає правові та організаційні засади державного захисту викривачів корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції». Проте, сьогодні в українському суспільстві, як це зазначається у Розд. 5 Антикорупційної стратегії, за результатами досліджень, проведених в Україні протягом останніх років, активність населення в інформуванні органів, що ведуть боротьбу з корупцією, залишається низькою. Частка такого населення є невеликою. Такий стан пояснюється високим ступенем лояльності населення до фактів корупції, засудженням фактів повідомлень про корупцію як поведінки, яка суперечить етичним нормам, страхом бути покараним за повідомлення про підозру в корупції. А засуджені, що являються особливою категорією, взагалі не схильні до співпраці з адміністрацією та правоохоронними органами. Їхні свідчення не завжди можуть бути правдивими, а негативні ситуації навмисно зроблені, для того, щоб дискримінувати певного працівника. До того ж корупційні дії, як елемент кримінального світу є для них ближчими ніж право слухняна поведінка, а тому навряд чи даний інститут швидко та ефективно знайде своє втілення у системі виконання кримінальних покарань. Також важко говорити про забезпечення безпеки для викривача. Якщо говорити про співробітників, то сьогодні для них можна забезпечити лише адміністративний захист, тобто вберегти їх від звільнення чи незаконного застосування до них стягнення, проте як вберегти їх від морального тиску, або від нападів з боку засуджених осіб. А якщо говорити про засуджених, то вони можуть піддаватися тиск і з боку інших засуджених, та по суті забезпечити їхню безпеку можна лише переведенням у одиночну камеру, що погіршує умови відбування покарання. Для того, щоб ширше розкрити дані твердження розглянемо основні прояви корупції в установах виконання покарань. Самі собою корупційні злочини, що вчиняються в установах кримінально-виконавчої служби, умовно можна поділити на злочини вчинені під час кримінально-виконавчих відносин між засудженими і співробітниками та злочини, що вчинені під час організації виробничої та службової діяльності. Тому форми і причини їх учинення відрізняються. Так, приміром, серед корупційних злочинів, що вчиняються в установах виконання покарань співробітниками під час організації виробничої та службової діяльності, найпоширенішими формами є: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою та зловживання впливом. Чинниками, що впливають на це, є: відсутність кваліфікованих

співробітників і низький рівень їхнього соціального та матеріального забезпечення, брак належного відомчого та громадського контролю, відсутність профілактичних заходів щодо попередження виявів корупції шляхом висвітлення інформації про корупційні злочини для громадськості та співробітників кримінально-виконавчої системи зокрема. Інакше кажучи, корупційні злочини вчинені під час кримінально-виконавчих відносин між засудженими і персоналом, в основному спрямовані на поліпшення умов тримання чи отримання інших додаткових пільг, реалізуються шляхом надання пропозицій, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі та вчиняються з метою спонукання їх до вчинення неправомірних дій, наприклад до пронесення в установи виконання покарань заборонених предметів. Проте через неефективну роботу контролюючих органів і неповідомлення як працівниками так і засудженими про такі дії, вони в своїй більшості є латентними, але їх існування на практиці беззаперечне. Так, за даними, оприлюдненими у Рішеннях Колегії ДПтС України за 2014-2015 рік, співробітниками кримінально- виконавчої служби 2014 р. учинено 81 злочин, з них - 30 корупційних злочинів, 2015 - 76 , з них - 31 корупційний Г41, 2016 - 74, з них - 40 корупційних, а за перші сім місяців 2017 р. - 34, з них корупційних - 18. Проте більш вагомим чинником є незначна відповідальність за вчинення корупційних злочинів і злочинів, що пов'язані з корупцією. Так станом на 01 вересня 2018 року до адміністративної відповідальності за корупційні злочини притягнуто усього 14 осіб. Це пов'язано з тим, що на сьогоднішній день законодавцем не передбачено кримінальної відповідальності за передачу заборонених предметів до слідчих ізоляторів та установ виконання покарань як співробітниками, так і цивільними особами, що, є най розповсюдженішим злочином, та по суті, відбувається саме на основі отриманої неправомірної вигоди, а наявні адміністративна і дисциплінарна відповідальність не дають змоги ефективно протидіяти їх скоєнню. Це питання намагалися вирішити, доповнивши Кримінальний кодекс (КК) України ст. 390¹ Незаконна передача заборонених предметів особі, яка відбуває покарання у виді позбавлення, обмеження волі або арешту чи тримається під вартою” встановивши кримінальну відповідальність за вчинення даних дій, так як це зроблено у Данії, Австрії та Нідерландах. Ухвалення такої норми сприяло б зменшенню цієї форми корупційних злочинів, але після втручання так званих правозахисників, зазначена норма була усунута з переліку змін до КК України.

Як висновок, слід зазначити, що ідея боротьби з корупцією шляхом залучення викривачів є абсолютно виправданою та в майбутньому може стати запорукою успішного подолання даного негативного явища. Проте на сьогодні ряд основних питань залишаються не вирішеними та вимагають подальшого дослідження та вдосконалення. Також, додатково слід приділити увагу питанню антикорупційної освіти громадян України,

що є дедалі більше затребуваною у нашій країні, що пояснюється, в першу чергу, зміною не тільки національного законодавства в сфері протидії корупції, а й вектору державної політики, а також правовою свідомістю громадян України.

Список використаних джерел

1. Правовий захист викривачів / за заг. ред. О. В. Нестеренко, О. Ю. Шостко. - Харків : Права людини, 2016. - 94 с.
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-УП. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення 14.102018р.)
3. Про захист викривачів корупції : проект Закону України № 4038а. URL: <https://nazk.gov.ua/proekt-zakonu-ukrayiny-pro-zahyst-vykrivachiv-korupciyi> (дата звернення 14.102018р.)
4. Рішення Колегії ДПтС України за 2014-2015 рік. URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/category/630944>.